

KRZYSZTOF JAKUBIAK
ORCID: 0000-0002-4620-1057
Uniwersytet Gdański

MONIKA NAWROT-BOROWSKA
ORCID: 0000-0003-1933-0563
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy

(DOI: 10.17460/PHO_2024.1_2.03)

PROF. DR HAB. ANDRZEJ MICHAŁ TOMASZ DE TCHORZEWSKI (1943–2024) – DZIAŁALNOŚĆ AKADEMICKA I TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka działalności akademickiej, kariery zawodowej i twórczości naukowej Profesora dr. hab. Andrzeja Michała de Tchorzewskiego. Ukazana zostanie ścieżka kształcenia oraz zdobywania stopni i tytułów naukowych, a także droga zawodowa z kolejnymi miejscami zatrudnienia i podejmowanymi nań funkcjami. Zaprezentowane zostaną także obszary prowadzonych przez niego badań naukowych oraz najważniejsze publikacje w ich zakresie¹.

Andrzej M. de Tchorzewski urodził się 22 września 1943 roku w Chełmnie nad Wisłą. Zarówno matka, Gertruda z domu Mundkowska, jak i ojciec Józef byli nauczycielami uczącymi w okresie międzywojennym w szkołach na terenie powiatu świeckiego, zaś po wojnie w Chełmnie. Andrzej, po ukończeniu Szkoły Podstawowej przy Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika w Chełmnie, w 1957 roku rozpoczął naukę w tamtejszym Liceum Pedagogicznym. W 1962 roku złożył egzamin maturalny i uzyskał świadectwo dojrzałości.

¹ Na potrzeby niniejszego tekstu wykorzystano materiał opublikowany w *Księdze Jubileuszowej* dedykowanej prof. Andrzejowi Michałowi Tchorzewskiemu z okazji 75 rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej (zob. Jakubiak, 2018, s. 27–33). Dokonane ustalenia opracowano z wykorzystaniem dokumentów, materiałów i informacji zgromadzonych w: Archiwum Zakładowe Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy,teczka akt osobowych, 4519/6; Kwaśniewska, Rak, 1997, s. 52–53; Śliwerski, Milerski, 2000, s. 240–241; Okoń, 2007, s. 416; Pikoń, 2001, s. 77; Kapuściak, 2002, s. 469; Nauka Polska, ID 22982.

Bezpośrednio po maturze podjął pracę nauczyciela w Szkole Podstawowej we wsi Stolno w powiecie chełmińskim, gdzie nauczał w latach 1962–1964, a następnie pracował w rodzinnym mieście w Szkole Podstawowej nr 4 (w latach 1964–1966) oraz w Szkole Ćwiczeń i Liceum Pedagogicznym (w latach 1966–1969).

W latach 1964–1969 studiował na Wydziale Humanistycznym w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku. By pogodzić pracę zawodową z nauką, studia realizował w trybie wieczorowym. 28 marca 1969 roku, na podstawie przedstawionej pracy pt. *Wpływ pracy wychowawczej na aktywność samowychowawczą, adekwatność oceny samego siebie i stosunki koleżeńskie dziewcząt klas III Liceum Pedagogicznego* i złożonego egzaminu magisterskiego, uzyskał dyplom magistra pedagogiki. Pracę napisał pod kierunkiem doc. dr Ireny Jundziłł.

Źródło: Archiwum Zakładowe Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, teczka akt osobowych, 4519/6, k. 289

Andrzej M. de Tchorzewski w 1969 roku, fotografia zamieszczona na dyplomie ukończenia studiów wyższych

4 marca 1974 roku, na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Wychowawcza rola organizacji młodzieżowej w warunkach wyższej uczelni rolniczej (na przykładzie ZMW w WSR w Olsztynie)* oraz złożeniu przepisanych egzaminów, Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego nadała mu stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Promotorką pracy doktorskiej była także doc. dr Irena Jundziłł, ówczesna dyrektor Instytutu Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego. Praca została wyróżniona nagrodą Zarządu Głównego Związku Młodzieży Wiejskiej w Warszawie, a jej fragmenty zostały opublikowane.

26 czerwca 1986 roku, na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej pt. *Świadomość zawodowa a niektóre przejawy aktywności studentów (Studium oparte na badaniach kandydatów na nauczycieli)*, po przeprowadzeniu kolokwium i wysłuchaniu wykładu habilitacyjnego, Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego w Gdańsku nadała mu stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki – teorii wychowania. *Brałam czynny udział w posiedzeniu tej Rady – wspominała prof. Irena Jundziłł – Andrzej Tchorzewski wykazał się podczas jej przebiegu znakomitym przygotowaniem merytorycznym, co potwierdzały jego odpowiedzi na zadawane mu pytania oraz podczas dyskusji [...] Na wniosek jednego z Recenzentów Rada Wydziału podjęła uchwałę o wyróżnieniu przebiegu procesu habilitacyjnego i powiadomieniu o tym rektora WSP w Bydgoszczy* (Jundziłł, 2018, s. 24).

W 1996 roku z rąk Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego Andrzej M. de Tchorzewski otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych. To właśnie on podczas uroczystości w Pałacu Prezydenckim zabrał głos w imieniu nowo mianowanych 36 profesorów, mówiąc: *Bez właściwego postrzegania miejsca i roli nauki nie można mówić o dynamicznym rozwoju intelektualnym, kulturowym, ekonomicznym, gospodarczym czy społecznym, a także moralnym Państwa. Zwłaszcza Państwa, które ma ambicje odrobienia strat i opóźnień cywilizacyjnych, spowalniających proces pełnej integracji Polski z Europą u progu XXI wieku. Niemalą rolę w tym procesie powinny odegrać nauka i szkolnictwo wyższe. Bez umocnienia i nadania właściwej rangi nauce i szkolnictwu wyższemu przez organy państwowe, nie mogą one należycie wypełniać swoich funkcji i zadań podstawowych, zwłaszcza w zakresie poszukiwania prawdy, poszukiwania prawdy o człowieku i otaczającym go świecie, wolności nauczania oraz ponoszenia współodpowiedzialności za przyszłość i pomyślny los Ojczyzny* (*Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999*, 1999, s. 174). Idea nauki jako „dobra wspólnego” przyświecała całej jego działalności naukowej i organizacyjnej w szkolnictwie wyższym.

Pracę naukowo-dydaktyczną rozpoczął w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Olsztynie (potem Wyższej Szkole Pedagogicznej), gdzie zatrudniony był w latach 1969–1975 jako nauczyciel akademicki, kolejno na stanowisku starszego asystenta, wykładowcy i adiunkta tamtejszym Zakładzie Pedagogiki.

Prof. dr hab. Andrzej M. de Tchorzewski w 1996 r.

Źródło: *Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999*, 1999, s. 174

Na kolejne niemal 30 lat związał się z Bydgoszczą i uczelnią bydgoską. W 1975 roku zatrudniony został w Wyższej Szkole Pedagogicznej, później Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, gdzie pracował do 2004 roku. W 1976 roku objął tu funkcję kierownika Zakładu Teorii i Historii Wychowania. Od 1987 do 1990 roku był kierownikiem Zakładu Teorii Wychowania, zaś od 1991 do 2003 roku – Katedry Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej. W latach 2003/2004 pełnił funkcję kuratora tej katedry, pracując w Akademii Bydgoskiej na drugim etacie. W ciągu swej kierowniczej pracy skupił wokół siebie grono współpracowników, z którymi aktywnie działał i wspierał ich rozwój zawodowy. Kiedy przez blisko trzy dekady kierował zespołem badaczy, przyjętej przez niego strategii zarządzania przyświecała zasada wolności i autonomii pracowników, będąca warunkiem i atrybutem ich rozwoju naukowego. Jak sam pisał: *W takiej strategii kierowania Katedrą widzę rozwój jej pracowników, przez który rozumiem proces postępowania doskonalącego warsztaty naukowo-badawcze moich współpracowników. Jej celem nie jest jakaś formalna zmiana, która zawsze polega na zrywaniu osiągniętej tożsamości, lecz tworzenie coraz lepszych warunków do uprawiania nauki przez tych, którzy upatrują w niej możliwość samorealizacji [...] Stąd też w Katedrze unikamy technologii wymuszania, podporządkowywania się, bezwzględnego posłuszeństwa, a relacje między sobą układamy w oparciu o normy wynikające z kultury komunikacji* (Tchorzewski, 2003, s. 66–67).

W 1987 roku został mianowany na stanowisko docenta w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, w 1995 roku powołany na stanowisko profesora

nadzwyczajnego WSP, zaś w 1998 roku mianowany na stanowisko profesora zwyczajnego.

Obok wieloletniej funkcji kierownika Katedry, powierzono mu również funkcję dyrektora Instytutu Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, którą sprawował w latach 1998–2001 oraz prorektora ds. dydaktycznych tej uczelni, którą pełnił w latach 1987–1990.

Przez trzy kadencje, w latach 1990–1993, 1993–1996 i 1999–2002, profesor Andrzej M. de Tchorzewski pełnił funkcję rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej, przemianowanej w roku 2001 na Akademię Bydgoską im. Kazimierza Wielkiego². W trakcie dziewięciu lat sprawowania tej funkcji wydatnie przyczynił się do rozwoju uczelni, która wówczas uruchomiła nowe kierunki studiów (historia, psychologia, biologia, geografia, fizyka, wychowanie fizyczne, politologia, administracja), inne reaktywowano (filologia angielska, bibliotekoznawstwo i informacja naukowa), Wydziały Humanistyczny i Pedagogiczny otrzymały prawa doktoryzowania i habilitowania, wybudowano gmach Biblioteki Głównej, pozyskano nowe obiekty do celów naukowo-dydaktycznych i domy studenta. Zaktywizował on również działalność studenckich kół naukowych, wspierał aktywność artystyczną zespołów chóralnych WSP – Zespołu Pieśni Dawnej i Akademickiego Chóru, a także rozwój studenckiego ruchu sportowego i studenckich organizacji o charakterze politycznym czy wyznaniowym. Cały okres funkcjonowania uczelni pod przewodnictwem JM Rektora Andrzeja M. de Tchorzewskiego cechował się zwiększeniem liczby studentów, rozbudową i ulepszeniem struktury kadry naukowej, zarówno profesorskiej, jak i młodych naukowców (Kubik, Woźny, 2018, s. 36–38). Każdego roku akademickiego Senacka Komisja ds. Oceny Pracy Rektora z wielkim uznaniem odnosiła się do działalności Profesora Andrzeja M. de Tchorzewskiego w zakresie tworzenia przez niego właściwego klimatu pracy naukowo-dydaktycznej całej społeczności akademickiej, jego wysiłków organizacyjnych oraz troski o właściwą gospodarkę finansową uczelni. Umocnił on pozycję uczelni w środowisku lokalnym i ponadlokalnym oraz stworzył podstawy do jej dalszego funkcjonowania akademickiego, tworząc strukturę materialną, organizacyjną i kadrową. Wzrastała także ranga kontaktów zagranicznych, sprzyjających wprowadzeniu bydgoskiej uczelni do międzynarodowego świata nauki. Wszystkie te działania sprzyjały dalszemu rozwojowi uczelni i dawały perspektywy do stopniowego jej przekształcania, a w perspektywie – awansowania do poziomu uniwersytetu (Kubik, Woźny, 2018, s. 39; *Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999*, 1999, s. 181).

Pełnienie funkcji rektora uczelni, w rozumieniu Andrzeja M. de Tchorzewskiego, jak i w realizowanej przez niego praktyce zarządzania uczelnią, wymagało łączenia umiejętności menadżerskich ze służbą na rzecz społeczności akademickiej i było rodzajem szczególnej misji. W jednym z wywiadów stwierdzał: *Urząd rektorski*

² Osiągnięcia i dokonania Profesora Andrzeja M. Tchorzewskiego jako rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Akademii Bydgoskiej szczegółowo opisane zostały w: Kubik, Woźny, 2018, s. 35–42.

Źródło: Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999, 1999, s. 113

Przemówienie JM Rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy prof. dr. hab. Andrzeja M. Tchorzewskiego podczas inauguracji roku akademickiego 1991/1992

charakteryzuje benedyktyńska i mozolna praca na rzecz i dla dobra innych. Jest ona pozbawiona dawnego splendoru i wymagowanego niekiedy dostojęństwa. Rektor musi zdawać sobie sprawę, że służy profesorom, adiunktom, wykładowcom, asystentom i studentom, by ci mogli mieć poczucie bezpieczeństwa i w tym poczuciu realizować swoje zadania (Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999, 1999, s. 178). Co istotne, obok aktywności związanej z administrowaniem uczelnią, Profesor jednocześnie wręcz wzorowo wypełniał swoje obowiązki jako nauczyciel akademicki (Kubik, Woźny, 2018, s. 40).

Od 1 października 2003 roku do 30 września 2005 roku Andrzej M. de Tchorzewski pracował na stanowisku profesora zwyczajnego Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie w Instytucie Nauk o Wychowaniu. Utworzył tu Katedrę Teorii Wychowania, Aksjologii Pedagogicznej i Deontologii Nauczycielskiej, którą kierował dwa lata.

Od 1 października 2005 roku do 30 września 2013 roku był profesorem zwyczajnym Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, gdzie kierował Zakładem Pedagogiki, a w latach 2005–2008 pełnił również funkcję wicedyrektora ds. nauki Instytutu Nauk Humanistycznych.

Następnie zawodowo związał się z Akademią Ignatianum w Krakowie (obecnie Uniwersytet Ignatianum), gdzie od 1 października 2013 roku objął stanowisko profesora zwyczajnego. Został także kierownikiem Katedry Pedagogiki Ogólnej i Teorii Wychowania oraz redaktorem naczelnym czasopisma naukowego ukazującego się jako kwartalnik, pt. „Studia Paedagogica Ignatiana”. Pracował tam do 2022 roku.

Poza podstawowymi miejscami zatrudnienia Profesor Andrzej M. de Tchorzewski od początku swojej aktywności naukowo-dydaktycznej bardzo intensywnie uczestniczył w pracy dydaktycznej kilku ośrodków akademickich i szkół wyższych w Polsce. Od 1969 roku współpracował z Instytutem Oświaty Rolniczej Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. W latach 1974–1978 realizował zajęcia dydaktyczne w Katedrze Pedagogiki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1987 do 1996 roku prowadził zajęcia dydaktyczne – wykłady i seminaria magisterskie na Uniwersytecie Gdańskim, w latach 1995–1999 – w Wyższej Szkole Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie (w zamiejscowym Instytucie Pedagogiki w Olsztynie). Od roku 2000 do 2003 pracował w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, w latach 2003–2004 w Wyższej Szkole Informatyki i Ekonomii Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Olsztynie, od roku 2004 do roku 2008 w Świętokrzyskiej Szkole Wyższej w Kielcach. Od roku 2007 do roku 2010 prowadził zajęcia w Wyższej Szkole Pedagogicznej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie, gdzie założył Katedrę Historii Doktryn Pedagogicznych i Teorii Wychowania. W latach 2010–2013 wykładał w Wyższej Szkole Marketingu i Przedsiębiorczości w Chrzanowie. Wymienione uczelnie, zarówno o charakterze publicznym, jak i niepublicznym, chętnie zapraszały Profesora do współpracy, korzystając i czerpiąc z jego bogatego doświadczenia akademickiego – zarówno naukowego, jak i organizacyjnego.

Źródło: zbiory rodzinne Barbary de Tchorzewskiej

Prof. Andrzej M. de Tchorzewski w insygniach rektorskich

Do naczelnych obszarów zainteresowań naukowych Profesora należały teoria wychowania, etyka i deontologia nauczycielska, aksjologia pedagogiczna oraz wychowanie w rodzinie.

Profesor Andrzej M. de Tchorzewski do podstawowych obszarów własnych badań zaliczał:

1) Teorię wychowania jako subdyscyplinę nauk pedagogicznych, poszukując na jej gruncie tożsamości polskiej teorii wychowania, nowych orientacji metodologicznych i reperkusji praktycznych osadzonych w kontekstach historycznych i filozoficznych. Opowiadał się za ujmowaniem wychowania jako procesu w kategoriach wielu teorii, akcentował pluralizm aksjologiczny i pedagogikę wartości w metodologii badań teoretycznych i empirycznych. Dorobek w tym zakresie przedstawił w czterech pracach: *Z problematyki metodologicznej teorii wychowania* (1992), *Wychowanie w kontekście teoretycznym* (1993, 1997), *Współczesne konteksty wychowania. W kręgu pytań i dyskusji* (2002), *Wstęp do teorii wychowania* (2016, 2018) oraz w licznych artykułach opublikowanych w różnych periodykach pedagogicznych.

2) Pedagogikę rodziny ze szczególnym uwzględnieniem jej funkcji edukacyjnych, kondycji wychowawczej oraz transformacji w okresie przemian. Poglądy dotyczące powyższych zagadnień zaprezentowane zostały m.in. w monografiach: *Rodzina, przyszłość, teraźniejszość, przyszłość* (1988) oraz *Funkcje edukacyjne rodziny. Studium diagnostyczno-anagnostyczne* (1990) i w wielu artykułach zamieszczonych w piśmiennictwie naukowym.

3) Problematykę etyczno-deontologiczną zawodu nauczycielskiego, która miała swoje odzwierciedlenie w następujących pracach zwartych: *W kręgu powinności moralnych nauczyciela* (1994), *W kręgu wartości moralnych nauczyciela* (1996), a także *Problemy etyczno-deontologiczne zawodu nauczycielskiego w okresie przemian ustrojowych w Polsce* (1993), *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli* (1994) oraz w licznych studiach i artykułach.

4) Aksjologię pedagogiczną, w ramach której przybliżał podstawowe wartości, jakich doświadczają podmioty szeroko rozumianych procesów edukacyjnych. Obszar tych badań uwyrażniał w następujących pracach: *Odpowiedzialność jako wartość i problem edukacyjny* (1998), *Wolność jako wartość i problem edukacyjny* (1999), *Edukacja wobec dylematów moralnych współczesności* (1999), a także *Tolerancja jako wartość i problem edukacyjny* (2000) oraz w pracy *Godność jako wartość i problem edukacyjny* (2016) i w tekstach publikowanych w piśmiennictwie naukowym.

5) Problematykę związaną ze strukturą, funkcjonowaniem oraz procesami kształcenia i formacji osobowościowej kandydatów na nauczycieli. Wątki zawarte w tym obszarze badawczym układały się w stosunku do siebie komplementarnie i pojawiały się w dwóch nurtach: teoretycznym, poszukującym inspiracji dla szeroko pojętej edukacji studentów w różnych odmianach współczesnej humanistyki; praktycznym, próbującym określić implikacje analizowanych

stanowisk teoretycznych dla metodycznych rozwiązań kształcenia i wychowania w warunkach szkoły wyższej. Przykładem tych dociekań może być wspomniana wcześniej praca zatytułowana *Świadomość zawodowa a niektóre przejawy aktywności studentów* (1985) oraz rozdziały w pracy zbiorowej *Pedagogika Szkoły Wyższej* (2006) i licznych publikacjach w periodyku o tym samym tytule oraz takich jak: „Życie Szkoły Wyższej” i „Dydaktyka Szkoły Wyższej” oraz „Ruch Pedagogiczny i Edukacja”.

Bogaty i rozległy dorobek naukowy Profesora wieńczą dwie jego ostatnie prace, w których dokonywał on niejako syntezy i podsumowania swoich dotychczasowych poszukiwań badawczych w obszarze pedagogiki ogólnej i teorii wychowania moralnego. Niezwykle istotną z punktu widzenia dyscypliny, jaką przez całe życie uprawiał naukowo Profesor, jest publikacja *Pedagogika ogólna. Wielopostaciowość. Rudymenta. Meandry. Dylematy* (2019). Próbował w niej rozstrzygnąć, czym jest pedagogika ogólna, którą rozumiał jako metanaukę w odniesieniu do subdyscyplin nauk pedagogicznych, ideologii i koncepcji pedagogicznych, orientacji metodologicznych i strategii badawczych. Praca w nowatorski sposób porządkuje wiedzę na temat relacji, jakie zachodzą pomiędzy pedagogiką ogólną a pozostałymi, zarówno już istniejącymi, jak i wciąż nowo powstającymi subdyscyplinami pedagogicznymi. Jak podkreślił w recenzji wydawniczej prof. dr hab. Marian Śnieżyński: *Jak dotąd nikomu nie udało się tak precyzyjnie, wnikliwie i kompetentnie nakreślić obrazu pedagogiki ogólnej* (Tchorzewski, 2019, okładka zewnętrzna).

Ostatnia z opublikowanych przez Profesora prac pt. *Wprowadzenie do pedagogicznej teorii wychowania moralnego* ukazała się w 2023 r. Jak pisał, książka *ma na celu ukazanie złożoności tegoż wychowania, jego istoty, sensu i meandrów kierowania tym procesem. Może służyć pogłębionej refleksji nad tym złożonym zagadnieniem i przyczynić się do pełniejszego zaangażowania się w realizacji zadań wychowania moralnego zarówno przez nauczycieli i wychowawców, jak i kandydatów na pedagogów* (Tchorzewski, 2023, s. 11). Wśród podjętych w publikacji zagadnień znalazły się kolejno: wychowanie moralne w perspektywie historyczno-pedagogicznej – od starożytności po czasy nowożytne, podstawy teorii wychowania moralnego ze szczególnym uwzględnieniem kategorii dobra, istota i natura wychowania moralnego, wartości moralne jako jego zasadnicza treść, a także złożoność procesu wychowania moralnego oraz jego podstawowe przestrzenie. Bez wątpienia obie te pozycje, podobnie jak i wcześniejsze wskazane prace, wejdą na trwałe do naukowego dorobku pedagogiki polskiej.

Profesor opublikował 34 prace zwarte autorskie, współautorskie i redakcyjne oraz około 220 artykułów i studiów w czasopismach krajowych i zagranicznych i haseł encyklopedycznych³. Wykonał ponad 40 ekspertyz i recenzji raportów ba-

³ Szczegółowy wykaz dorobku naukowego Profesora w ujęciu chronologicznym za lata 1970–2018 zaprezentowany został w: (Leguerinel, 2018, s. 43–59).

dawczych, ponad 50 recenzji wydawniczych. Wygłosił ponad 100 wykładów i referatów na konferencjach krajowych, międzynarodowych i zagranicznych.

Prof. Andrzej M. de Tchorzewski odbył staże naukowe i studyjne w Niemczech (Gustrow, Rostock, Kassel, Dortmund, Kolonia, Monachium), w Danii (Kopenhaga, Blaagaard), w Szwajcarii (St. Gallen, Berno, Zurich), w Czechach (Czeskie Budziejowice) i na Słowacji (Bańska Bystrzyca, Nitra).

Do roku 2018 wypromował 66 licencjatów, 450 magistrów i 13 doktorów⁴. Zrecenzował 26 prac doktorskich i habilitacyjnych oraz dokonał oceny dorobku sześciu osób ubiegających się o tytuł naukowy profesora (Jakubiak, 2018, s. 30).

Był członkiem komitetów redakcyjnych czasopism naukowych: „Ars Educandi”, „Episteme”, „Rocznik Pedagogiki Rodziny”, „Innowacje w Edukacji Akademickiej”, „Łódzkie Studia Pedagogiczne” oraz członkiem Rady Naukowej „Chowanny”, a także przewodniczącym kolegium redakcyjnego czasopisma „Wers”, w którym ukazywała się seria monograficzna: „Aksjologia – Edukacja”.

Należał do wielu organizacji, towarzystw i stowarzyszeń naukowych, w tym do Związku Nauczycielstwa Polskiego, Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej, Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, Stowarzyszenia na rzecz Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu Osób z Zaburzeniami Psychicznymi, European Association of Training Centers for Socio-Educational Care Work. Przewodniczył bydgoskiemu oddziałowi Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (w latach 1987–1990). Brał udział w pracach Zespołu Problemów Pedeutologicznych Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, a także Zakładu Badań nad Demokracją Rady Naczelnej Stronnictwa Demokratycznego. Był również członkiem Państwowej Komisji Akredytacyjnej (2005–2007) oraz Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk (2000–2003).

W 2000 roku Profesor został wyróżniony tytułem „Bydgoszczanina Roku”. Kilkakrotnie był nagradzany przez Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Został odznaczony: Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz wieloma odznaczeniami regionalnymi i resortowymi.

Profesor Andrzej M. de Tchorzewski podczas swojej drogi naukowej był wielokrotnie oceniany, a jego prace recenzowane były przez najlepszych i najbardziej uznawanych w swych kompetencjach profesorów, w tym: Romanę Miller, Ludwika Bandurę, Stefana Wołoszyna, Wincentego Okonia, Stanisława Kawulę, Józefa Rembowskiego, Kazimierza Jaskota, Jana Bogusza, Edmunda Trempałę, Mieczysława Łobockiego, Tadeusza Lewowickiego, Marię Dudzikową, Andrzeja Radziejewicz-Winnickiego, Mieczysława Gogacza, Jerzego Niemca, Zygmunta

⁴ Wykaz wypromowanych doktorów wraz z tematami dysertacji (zob. *Promotorstwo prac doktorskich*, 2018, s. 61–62).

Wiatrowskiego, Marię Jakowicką, Władysława P. Zaczyńskiego, Krystynę Duraj-Nowakową, ks. Zbigniewa Marka SJ i ks. Janusza Mastalskiego.

W dokonanych ocenach dorobku naukowego Profesora Andrzeja M. de Tchorzewskiego często wyróżniane były cechy jego warsztatu naukowego i pisarstwa. Oceniający wskazywali na erudycję, dociekliwość, interdyscyplinarne podejście do badanej rzeczywistości, rzetelność źródłową, dążenie do systematycznego ujmowania zagadnień i ich porządkowania, krytyczność wobec określonych koncepcji i poglądów oraz dystans poznawczy w stosunku do badanej przez siebie materii. Zwracali uwagę, że teksty Andrzeja M. de Tchorzewskiego charakteryzują się oryginalnością ujęć diagnostycznych i modelowych (typologicznych). W ocenach, nie tylko habilitacyjnych, recenzenci podkreślali oryginalność i wartość poznawczą jednej z pierwszych wydanych drukiem książek, mianowicie jego rozprawy habilitacyjnej pt. *Świadomość zawodowa a niektóre przejawy aktywności studentów* (1985). Twierdzono, że ma ona charakter nowatorski i stanowi ważną pozycję z zakresu pedeutologii i dydaktyki szkoły wyższej. O jej walorach stanowił m.in. fakt, że rewidowała istniejące od lat stereotypy i życzeniowe podglądy dotyczące kształcenia nauczycieli oraz wypełniała lukę w badaniach empirycznych nad efektywnością przygotowania studentów uczelni pedagogicznych do przyszłych ról zawodowych. Cenne w opinii recenzentów było badawcze poszukiwanie alternatywnych, a przynajmniej modernizacyjnych rozwiązań w kształceniu kandydatów na nauczycieli. Sama książka, jak również liczne artykuły, wówczas jeszcze doktora Andrzeja M. de Tchorzewskiego, zdaniem ówczesnych recenzentów poszerzały wiedzę o środowisku studenckim, funkcjonowaniu uczelni pedagogicznej i rozmaitych uwarunkowaniach procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkołach wyższych. Można więc stwierdzić, że ówczesny doktor Andrzej M. de Tchorzewski był ekspertem-badaczem empirystą przeobrażeń życia społeczności akademickiej w Polsce lat 70. i 80. XX wieku. Z tych lat pochodzą bowiem jego pierwsze prace w formie artykułów naukowych, poświęcone m.in. problemom socjalnym i wychowawczym małżeństw studenckich, postawom moralnym i światopoglądowym studentów, samowychowaniu i aktywności młodzieży akademickiej oraz roli organizacji studenckich w procesie wychowania.

Z równie wysoką oceną spotykały się prace Andrzeja M. de Tchorzewskiego z teorii wychowania, której to subdyscypliny pedagogicznej był niewątpliwie jednym z czołowych reprezentantów. Recenzenci zgodnie prezentowali opinię, że Andrzej M. de Tchorzewski od lat 80. XX wieku poszukiwał tożsamości polskiej teorii wychowania jako obszaru wiedzy, która ukształtowała się na gruncie współczesnych ustaleń pedagogiki. Był on przekonany, że teoria wychowania jako subdyscyplina nauk pedagogicznych znajduje się stale *in statu nascendi*. W swojej wieloletniej pracy badawczej i dydaktycznej rozumiał i uprawiał teorię wychowania wolną od ideologizmu, głęboko osadzoną w kontekstach historycznych, poszukując nowych orientacji metodologicznych, akcentując przy tym pluralizm aksjologiczny. Dowodem takiego właśnie pojmowania tej

subdyscypliny jest książka Profesora pt. *Wstęp do teorii wychowania* (2016, 2018). Jej autor, zarówno w niej, jak i w wielu wcześniejszych swoich pracach, opowiadał się za ujmowaniem wychowania, bardzo oryginalnie definiowanego, jako procesu w kategoriach wielu teorii, aniżeli jednej teorii wychowania.

Od przełomu lat 80. i 90. XX wieku Profesor w teorii i praktyce kształcenia pedagogicznego związał w swojej twórczości kategorię wychowania z pojęciem deontologii pedagogicznej. Była i jest to nadal unikatowa, autorska orientacja teoretyczna i praktyczna, także w badaniach z zakresu nauk o wychowaniu. Deontologię zawodu nauczyciela-wychowawcy Profesor niezmiennie widział w analogii do deontologii innych zawodów, np.: lekarza, prawnika czy też duchownego. Równie oryginalne, zdaniem recenzentów, w twórczości naukowej Andrzeja M. de Tchorzewskiego było ujmowanie rodziny jako wspólnoty. Było to niewątpliwie *novum* metodologiczne wobec tradycyjnego, instytucjonalnego ujmowania i badania rodziny. Ten nurt swoich badań zapoczątkował on wydaniem bardzo obszernej i interdyscyplinarnej pracy redakcyjnej pt. *Rodzina. Przeszość – terażniejszość – przyszłość* i autorską książką pt. *Funkcje edukacyjne rodziny. Studium diagnostyczno-anagnostyczne*. Treści tych prac niewątpliwie współkształtowały problematykę badawczą i metodologię powstającej wówczas pedagogiki rodziny i do dzisiaj są w pełni aktualne. Istotnym *novum* było badanie funkcji edukacyjnych rodzin, a nie tylko opiekuńczych i wychowawczych. Znakomita większość przywoływanych tu autorskich książek i prac redakcyjnych powstała i była wydawana w okresie pracy Profesora w Wyższej Szkole Pedagogicznej Akademii Pedagogicznej w Bydgoszczy. W tym też czasie wykrystalizowały się stopniowo trzy płaszczyzny badań, wokół których koncentrowały się badania prowadzone przez niego samego, jak i kierowany przez niego zespół. Były to: *etyczne aspekty zawodu nauczycielskiego w ujęciu różnych orientacji filozoficznych; aksjologia i deontologia pedagogiczna, a zwłaszcza te ich obszary wartości i powinności, które stanowią fundament współczesnych procesów edukacyjnych (sens życia, godność, odpowiedzialność, tolerancja, wolność); pedagogiczna relacja zachodząca między rodziną i szkołą w okresie transformacji ustrojowo-społecznej* (Tchorzewski, 2003, s. 63). Bez mała trzydziestoletni okres prowadzenia Zakładu/Katedry był bardzo owocny i twórczy w działalności organizatorskiej oraz pracy naukowo-badawczej i wydawniczej Profesora, a także pracowników, którym naukowo patronował w zdobywaniu kolejnych stopni naukowych. Wraz ze współpracownikami organizował liczne konferencje i seminaria naukowe, w których – tak jak i w latach pracy w Akademii Ignatianum w Krakowie – brali udział przedstawiciele nauk humanistycznych i społecznych niemalże ze wszystkich ośrodków akademickich w Polsce i różnych zza granicy.

Podsumowując prezentowany tu opis biografii naukowej i zawodowej Profesora Andrzeja M. de Tchorzewskiego, należy podkreślić, że jego kariera naukowa nie aktualizowała się, jak to obecnie najczęściej bywa, jedynie w kształceniu teoretycznym, lecz była poprzedzona zdobywaniem olbrzymiego

Źródło: (Chrost, Jakubiak, 2018, s. 2)

Prof. Andrzej M. de Tchorzewski w 2018 r.

doświadczenia pedagogicznego i społecznego, jako nauczyciela i wykładowcy akademickiego oraz aktywnego uczestnika życia publicznego w wielu środowiskach lokalnych, regionalnych i krajowych.

W życiu prywatnym Andrzej M. de Tchorzewski miał żonę Barbarę i córkę Beatę. Poza pracą akademicką interesował się polityką krajową i zagraniczną, literaturą historyczną, francuską, filozofią społeczną. Lubił muzykę klasyczną, grę na skrzypkach i turystykę pieszą.

Zmarł 2 stycznia 2024 roku w Krakowie. Społeczność Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy, z którą to uczelnią związany był najdłużej, żegnała swojego byłego Rektora słowami: *JM Rektor na zawsze pozostanie w naszej pamięci jako znakomity uczony – pedagog w pełnym tego słowa znaczeniu, profesor nauk humanistycznych, ceniony nauczyciel akademicki, promotor wielu pokoleń studentów i doktorantów. Był Człowiekiem prawego charakteru, cieszącym się powszechnym autorytetem i szacunkiem, głęboko zaangażowanym w sprawy środowiska akademickiego, oddanym naszej Alma Mater, która dzięki Jego wielkiemu zaangażowaniu uzyskała status Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, a następnie Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego (Żegnamy prof. Andrzeja Michała de Tchorzewskiego, JM Rektora WSP i Akademii Bydgoskiej).*

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Zakładowe Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, DKiSz – 1201, Andrzej de Tchorzewski,teczka akt osobowych, 4519/6.

Chrost M., Jakubiak K. (red.) (2018), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Jakubiak K. (2018), *Prof. dr hab. Andrzej Michał Tomasz de Tchorzewski – biografia naukowa*, w: M. Chrost, K. Jakubiak (red.), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Jundził I. (2018), *Laudacja na cześć mojego Ucznia – Jubilata*, w: M. Chrost, K. Jakubiak (red.), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Kapuścik J. (red.) (2002), *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny. T. IV, S–Ż*, Warszawa: Ośrodek Przetwarzania Informacji.

Kronika Trzydziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969–1999 (1999), zespół aut.: Z. Biegański et al., kom. red. E. Rogalski et al., Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy.

Kubik J., Woźny J. (2018), *Profesor Andrzej de Tchorzewski – zasłużony prorektor i rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy i Akademii Bydgoskiej*, w: M. Chrost, K. Jakubiak (red.), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Kwaśniewska K., Rak M. (1997), *Naukowcy Bydgoszczy. Słownik biograficzny 1997: edycja druga*, Bydgoszcz: Instytut Wydawniczy „Świadectwo”.

Leguerinel A. J-A. (2018), *Bibliografia Andrzeja Michała de Tchorzewskiego (1970–2018)*, w: M. Chrost, K. Jakubiak (red.), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Milerski B., Śliwerski B. (red.) (2000), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Nauka Polska, ID 22982: prof. dr hab. Andrzej Michał de Tchorzewski.

Okoń W. (2007), *Nowy słownik pedagogiczny. Wyd. dziesiąte uzupełnione i poprawione*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

Pikoń K. (red.) (2001), *Złota Księga Nauki Polskiej 2000. Naukowcy przełomu wieków*, Gliwice: Wydawnictwo Helion.

Promotorstwo prac doktorskich (2018), w: M. Chrost, K. Jakubiak (red.), *Wychowanie, socjalizacja, edukacja: księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Michałowi de Tchorzewskiemu z okazji 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Tchorzewski A. (2019), *Pedagogika ogólna. Wielopostaciowość – Rudymenta – Meandry – Dylematy*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Tchorzewski A. (2003), *Udział Katedry Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej Akademii Bydgoskiej w rozwoju nauk pedagogicznych. Stan i perspektywy*, w: B. Kaja, S. Kowalik (red.), *Dokąd zmierzasz bydgoska pedagogika i psychologia?* Bydgoszcz: Akademia Bydgoska im. K. Wielkiego. Wydział Pedagogiki i Psychologii.

Tchorzewski A. (2023), *Wprowadzenie do pedagogicznej teorii wychowania moralnego*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie.

Żegnamy prof. Andrzeja Michała de Tchorzewskiego, JM Rektora WSP i Akademii Bydgoskiej, (ukw.edu.pl) (dostęp: 25.02.2024).

Prof. dr hab. Andrzej Michał Tomasz de Tchorzewski (1943–2024) – academic activity and scientific production

Summary

Aim: A description of Prof. dr hab. Andrzej M. de Tchorzewski's scientific work, life and career.

Methods: A qualitative analysis of the contents of documents.

Results: A presentation of Prof. dr hab. Andrzej M. de Tchorzewski's scientific profile and career.

Conclusions: Prof. Andrzej M. de Tchorzewski was an outstanding scholar, educator, teacher and an academic lecturer, as well as an active participant and organiser of university life in Poland. He contributed to the development of the theory of education, pedeutology, teaching deontology, pedagogical axiology and family pedagogy. His numerous scientific papers have entered the permanent scientific achievements of Polish pedagogy.

Keywords: Prof. dr hab. Andrzej Michał de Tchorzewski, biography, academic work, scientific production, pedagogy, theory of education.